

TIJORAT BANKLARIDA ICHKI AUDITNI SAMARALI TASHKIL ETISH

Yuldashev Yuldashbay Gulomjonovich

Bank moliya akademiyasi, tinglovchisi

E-mail: yuldoshev9737@gmail.com

Tijorat banklari faoliyatining asosli va yaxlitligini ta'minlashda ichki audit funksiyalari muhim o'rin tutadi. Moliyaviy sanoat tartibga soluvchi nazorat kuchayib borayotgani va rivojlanayotgan xavf-xatar manzarasi bilan mustahkam ichki audit jarayonlariga bo'lgan ehtiyoj har qachongidan ham muhimroq bo'lib qoldi. Tijorat bankida, mening fikrimcha, ichki audit deganda bank risklarini maqbul darajaga tushirish jarayoni, shu jumladan uning imijini saqlab qolish choralari tushuniladi. Tijorat banklaridagi audit boshqa xo'jalik yurituvchi sub'ektlar auditidan keskin farq qiladi. Ichki bank auditining xususiyatlari quyidagi omillar tufayli yuzaga keladi.[2]

- ❖ bank operatsiyalari bilan bog'liq risklarning o'ziga xos xususiyati;
- ❖ bank operatsiyalarining ko'lami va qisqa vaqt ichida katta yo'qotishlar yuzaga kelishi ehtimoli;
- ❖ tranzaksiyalarga xizmat ko'rsatadigan kompyuter tizimlariga to'liq bog'liqlik;
- ❖ har doim ham buxgalteriya hisobi, audit va qonunchilik bazasining parallel rivojlanishi bilan mos kelmaydigan yangi mahsulotlar va bank xizmatlarining juda dinamik rivojlanishi.

Tijorat banklarida ichki auditning roli:

➤ Risklarni boshqarish: Tijorat banklaridagi ichki audit funksiyalari biznesning turli sohalari, jumladan, kredit, operatsion, muvofiqlik risklarini baholash va monitoring qilish uchun javobgardir. Riskga asoslangan audit o'tkazish va mustaqil baholashni ta'minlash orqali ichki auditorlar bankning moliyaviy obro'siga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan potentsial risklarni aniqlash va kamaytirishga yordam beradi.

➤ Muvofiqlik kafolati: Tijorat banklari o'z faoliyatini tartibga soluvchi ko'plab tartibga soluvchi talablar va standartlarga bo'ysunadi. Ichki auditorlar muvofiqlik auditini o'tkazish, siyosat, protseduralarga rioya qilishni baholash va har qanday nomuvofiqlik bilan bog'liq muammolarni hal qilish bo'yicha harakatlarni tavsiya etish orqali ushbu qoidalarga rioya qilishni ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

➤ Ichki nazoratni baholash: Ichki audit funksiyalari tijorat banklari ichidagi aktivlarni himoya qilish, firibgarlikning oldini olish va operatsion samaradorlikni ta'minlash uchun ichki nazorat samaradorligini baholaydi. Nazorat jarayonlaridagi zaif tomonlarni aniqlash va takomillashtirishni tavsiya etish orqali ichki auditorlar umumiy nazorat muhitini mustahkamlashga, moliyaviy yo'qotishlar va obro'ga putur yetkazish xavfini kamaytirishga yordam beradi.

➤ Firibgarlikni aniqlash va oldini olish: Ichki audit funksiyalari tijorat banklaridagi firibgarlik faoliyatini aniqlash va oldini olishda muhim ahamiyatga ega. Sud ekspertizasi, ma'lumotlarni tahlil qilish va tergov usullari orqali ichki auditorlar firibgarlik sxemalarini fosh etishlari, firibgarlikka yordam beruvchi nazoratning zaif tomonlarini baholashlari va firibgarlikning oldini olish mexanizmlarini takomillashtirish choralarini tavsiya etishlari mumkin.

➤ Operatsion samaradorlikni oshirish: Ichki audit funksiyalari tijorat banklariga jarayonlarni takomillashtirish, xarajatlarni kamaytirish va samaradorlikni oshirish yo'nalishlarini aniqlash orqali operatsion samaradorlikni oshirishga yordam beradi. Operatsion jarayonlarni baholash orqali ichki auditorlar operatsiyalarni tartibga solish, samaradorlikni oshirish va resurslardan foydalanishni optimallashtirish bo'yicha qimmatli tushunchalarni berishi mumkin.

Tijorat banklarida ichki audit bo'yicha ilg'or tajribalar:

✓ Mustaqillik va xolislik: Tijorat banklarida ichki audit funksiyalari risklar va nazoratni xolis baholashni ta'minlash kerak.

✓ Riskga asoslangan yondashuv: Ichki auditorlar o'z sa'y-harakatlarini eng yuqori xavfga duchor bo'lgan sohalarga yo'naltirish va shunga muvofiq auditorlik faoliyatiga ustuvorlik berish uchun riskga asoslangan audit yondashuvini qo'llashlari kerak.

✓ Uzluksiz malaka oshirish: Tijorat banklaridagi ichki audit guruhlarini yuzaga kelayotgan xavf-xatarlardan, me'yoriy-huquqiy hujjatlardagi o'zgarishlardan va sohadagi ilg'or tajribalardan xabardor bo'lish uchun muntazam ravishda o'qitish va malaka oshirishdan o'tishi kerak.

✓ Manfaaddor tomonlarning ishtiroki: Ichki auditorlar audit natijalarini ma'lum qilish, tashvishlarni bartaraf etish hamda shaffoflik va hisobdorlikni rag'batlantirish uchun asosiy manfaatdor tomonlar, jumladan, yuqori rahbariyat, direktorlar kengashi va tartibga soluvchi organlar bilan faol hamkorlik qilishi kerak.[2]

Ichki auditni uslubiy ta'minlash quyidagilarni o'z ichiga olishi kerak:

- 1) ichki audit protseduralari bo'yicha normalar, qoidalar, ko'rsatmalar;
- 2) ichki audit jarayoni va auditorlik dalillarini olish bo'yicha uslubiy tavsiyalar;
- 3) ichki auditning har bir turi bo'yicha axborot ta'minotining to'liqligini aniqlash mezonlari;
- 4) normativ hujjatlardan foydalanish, bankning ichki me'yoriy hujjatlarini joriy etish va qo'llash bo'yicha uslubiy tavsiyalar;
- 5) ichki audit natijalarini amalga oshirish va qarorlarni amalga oshirish bo'yicha uslubiy tavsiyalar va rahbariyatga takliflar;
- 6) ichki auditorlarning o'tkazilgan tekshirishlar to'g'risidagi hisobotlari, berilgan maslahatlar va tavsiyalar.

Ishni quyidagi ketma-ketlikda amalga oshiriladigan ta'xis hujjatlarini, ustav kapitalini shakllantirish bo'yicha buxgalteriya hisobi va hisobot ma'lumotlarini tekshirishdan boshlash tavsiya etiladi:

- 1) ta'xis hujjatlarining mavjudligi va shakllarini tekshirish;
- 2) ta'xis hujjatlari mazmunining qonun hujjatlari va normativ-huquqiy hujjatlar talablariga muvofiqligi;
- 3) ustav kapitalini to'lash shartlarining to'liqligi va bajarilishi;
- 4) aksiyadorlik jamiyatini tashkil etishda muassislar tomonidan aksiyalarni to'lashda qo'shgan mol-mulkning puldagi qiymatini tekshirish;
- 5) kredit tashkilotining ustav fondiga uning muassislari tomonidan o'tkazilgan mablag'larning soliqqa tortilishini tekshirish;
- 6) faoliyatning qonuniyligini tekshirish;
- 7) ustav kapitali miqdorining ta'xis hujjatlari va Rossiya Federatsiyasi qonunchiligi ma'lumotlariga muvofiqligi;
- 8) ustav kapitalini shakllantirishning to'liqligi va to'g'riligi;
- 9) ustav kapitalini to'lash bo'yicha yakuniy hisob-kitoblarning qonun bilan belgilangan muddatlariga rioya qilish;
- 10) ustav kapitalini shakllantirishni hisobga olishda aks ettirishning to'g'riligini baholash;
- 11) ustav kapitaliga qo'shilgan mablag'larning realligini aniqlash;
- 12) ustav kapitali miqdorini o'zgartirishni asoslash.[3]

Ichki audit funksiyalari tijorat banklarida risklarni oqilona boshqarish, muvofiqlikni ta'minlash va operatsion samaradorlikni oshirishda muhim rol o'ynaydi. Ilg'or tajribalarni qo'llash, mustaqillikni saqlash va professional standartlarni qo'llab-quvvatlash orqali ichki audit guruhlarini tijorat banklarining moliyaviy barqarorligi va uzoq muddatli muvaffaqiyatiga hissa qo'shishi mumkin. Bank sohasi rivojlanishda davom etar ekan, ichki auditning risklarni yumshatish va operatsion samaradorlikni ta'minlashdagi roli manfaatdor tomonlar manfaatlarini himoya qilish va aholining bank sektoriga ishonchini saqlashda muhim bo'lib qoladi.[4]

Foydalanilgan adabiyotlar

1. S.Norqobilov, N.Dadaboeva, O". Jo'raev. Xalqaro amaliyotda bank nazorati. Darslik–T.: "IQTISOD–MOLIYA", 2007 yil.
2. K.N.Navruzova, N.Karimov,U.Ortiqov. Banklarda buxgalteriya hisobi. Darslik. – T.: Davr. 2012y.
3. A.Omonov va T.Qoraliyev. Banklarda buxgalteriya hisobi. Darslik. – T.:Iqtisod-Moliya. 2014y.
4. М.С.Суханов. Организация внутреннего контроля в коммерческом банке. – М.: 2001г.

5. Tashpulatov A. Forms of self-employment in the labor market// (2020)EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR), (2020) 05, 219-222. Doi: <https://doi.org/10.36713/epra2013/> www.eprajournals.com
6. Tashpulatov A. Modeling the supply of labor in the rural labor market//(2020)EPRA International Journal of Research and Development (IJRD), (2020) 05, 150-152, DOI: <https://doi.org/10.36713/epra201610.36713/epra2016> www.eprajournals.com
7. Tashpulatov A. Modern forms of self-employment under conditions of recession//(2020), ISJ Theoretical & Applied Science, (2020) 05 (85), P.452-455.
8. Tashpulatov A. Labor market optimization models// ISJ Theoretical & Applied Science, 07 (87) 2020, 120-124. www.T-Science.org